

While *The History Manifesto* signals an important trend in research in the West, it also raises the specter of an “Asiatic Mode” of data production and the problem of how to incorporate such data into broader historical narratives that tie together data from multiple periods and regional contexts. Nevertheless, the book is an eminently readable and thought-provoking account of the broader repercussions of the various historical turns of the twentieth and early twenty-first centuries, a helpful survey of recent work utilizing new methodologies for incorporating Big Data into historical research, and a healthy warning to students and scholars of history on the importance of relating their work to the big picture and broader public.

Johannes Fried. *The Middle Ages*. Çev. Peter Lewis. Cambridge, MA: Belknap Press, 2015. xi + 580 sayfa.

Fatih Durgun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü
fatih.durgun@medeniyet.edu.tr

Ortaçağ tarihine ilişkin genel tarih kitaplarının yerini oldukça sıkıcı monografilere bıraktığı son yıllarda Avrupa’nın geleneksel olarak karanlık adedilen çağının bütün veçhelerine temas edecek ve üslubuyla okuyucuyu kendine çekebilecek bir esere duyulan ihtiyaç kendini göstermektedir. Ortaçağ üzerine çalışan birçok tarihçi, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında genel Ortaçağ Avrupa tarihi kitapları yazmış olsalar da, Richard W. Southern’ın şiirsel bir dille kaleme aldığı *The Making of the Middle Ages* (1953) gibi okuyucuyu heyecanlandırabilecek ve ona geniş bir perspektif kazandırabilecek büyük bir eser ortaya koyamamıştı. Amerika’daki Ortaçağ tarihi çalışmalarında ise Norman Cantor’dan sonra pek büyük bir yetenek çıkmadı ve bu çalışmalar kültürel çalışmalar disiplinine hapsedildi. Amerikan akademik tarihçiliğinde her geçen gün değer kaybeden Ortaçağ Avrupa tarihi, ona hak ettiği değeri verecek tarihçiyi kendi anavatanında buldu.

Son dönem Alman Ortaçağ tarihçiliğinin Gerd Althoff ile birlikte önde gelen iki isminden biri olan Johannes Fried’in 2009’da, Alman okuyucuyu göz önünde bulundurarak kaleme aldığı *Das Mittelalter* başlıklı eseri,

Peter Lewis'in mükemmel çevirisiyle birlikte İngilizce bilen okuyucuyla buluştu. Fried'in eserinin giriş kısmı hayal kırıklığı gibi görülebilir. "Ortaçağ"ın popüler imgelemde XV. yüzyıldan bu yana olumsuzlanan bir dönem olduğu, modern tarihsel dönemlendirme içinde Ortaçağ kavramının özellikle Aydınlanma tarih yazıcılığının olumsuzlamasına maruz kaldığı, "çelişkili ve birbirine karşıt gelenekleri" bünyesinde barındıran "Ortaçağlar"ın homojen bir resminin" (ss. vii-x) çizilebilmesinin çok zor olduğu gibi hususlar, son 20-30 yıldır Ortaçağ üzerine çalışan tarihçilerin dile getirdikleri başlıklardır. Fakat Fried, argümansız akademik tarih kitaplarının sayısının gittikçe çoğaldığı bir çağda, eserini Alman tarih yazıcılığı geleneğine yakışır kuşatıcılıkta bir problematiğe dayandırmaktadır. Eser, Ortaçağlar'ın sosyal, siyasal ya da düşünsel düzeyde barındırmış olduğu heterojenlik ve gerilimlerin sebep olduğu çelişki ve karşıtlıkların, toplumsal bir dinamizme yol açarak modern çağın kurucu unsuru olan "akıl kültür"ünün gelişmesine kaynaklık ettiğini iddia etmektedir. Bu, eleştiriye açık olsa da, merakla izini sürebileceğimiz bir fikir. Bu iddialardan, Fried'in eserinde değindiği temaları *Ideengeschichte* içinde işleyeceği anlaşılmaktadır. Kitabın ilk bölümünün başlığı, "Boethius ve Avrupa'nın Yükselişi," yazarın Ortaçağlar'ın "akıl kültürü"nü nereye dayandıracağını ipuçlarını vermektedir. 524 yılında siyasal nedenlerle idam edilen Romalı düşünür Boethius'un, Aristoteles'in *Organon* başlıklı eserinin ilk üç metnini çevirmesi, "insanlara bilginin, düşünen ve idrak eden öznenin doğal bilişsel bir melekesi olduğunu hatırlatmasıyla" (ss. 1-2) günümüz Batı toplumlarındaki "akıl kültürü"nün, Ortaçağlar'daki temellerini attığını söylüyor. Eser siyasal, dinî ve toplumsal tarih konularına geniş yer veriyor olsa da, Johannes Fried, *Ideengeschichte*'den asla taviz vermemekte. Şarlman'ın Avrupa tarihine olan katkısını irdelediği üçüncü bölümde, geleneksel tarih yazıcılığının onun siyasal rolüne yoğunlaşmasının aksine, Fried, Batı düşüncesindeki kültürel sürekliliğin sağlanmasında bu dönemin rolünü öne çıkarmaktadır. Roma'nın tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Erken Ortaçağ'ın en geniş ve organize siyasal düzenini oluşturan Şarlman, büyük liderliğin ve askerî başarıların "manevi bir boyuta" sahip olması gerektiği bilincine vararak, eğitim ve din alanında toplumsal reformlar yapmayı gerekli görmekteydi (s. 52). Bu amaçla, Avrupa'nın değişik yerlerinden âlimleri sarayına toplayarak, daha sonra tarihçilerin "Karolenj Rönesansı" olarak adlandıracakları düşünsel bir yenilik döneminin kapılarını açmıştır. Buraya kadar Fried'in Şarlman ile ilgili verdiği bilgiler az çok bilinen olgular. Fried'in Ortaçağ Avrupa tarihi anlatısı içerisinde Şarlman'ı ilginç kılan husus, "mekân, toplum ve zaman" (s. 56) içinde bütün her şeyin sistematik bir biçimde organize edilerek, pratik açıdan uygulanabilir olmasını istemesi. Okuma bilen ama yazamayan Şarlman'ın, etrafındaki âlimlerden,

felsefi bir mesele olan “zaman nedir?” sorusunun cevabını beklemesi ve bu çerçevede bugünkü modern takvim sisteminin geliştirilmesi, onun bilgiye ve fikirlere sosyal boyutlarıyla değer atfettiğinin de göstergesidir (ss. 56-57). Bu sosyal boyutun doğal tezahürü, Fried’in ifadesiyle, “eylemden önce bilgi” (s. 58) anlayışına sahip olan Şarلمان ve etrafındakilerin, eski-lerin bilgeliklerini derleyip toparlamaya çalışarak daha sonraki nesillere miras bırakmaları ve bunun da Batı’da kültürel sürekliliği sağlaması. Fried, pek çok diğer konuda olduğu gibi, bu konuda da Ortaçağlar’ın bir savunusuna girişmeyi tercih etmektedir. Yazara göre, eskilerin bilgeliklerinin korunması ancak Erken Ortaçağ’da bilgiye verilen önem ve eski metinlerin saklanması ve kopyalanmasıyla mümkün olabilmıştır (s. 53). Eserin muhtelif yerlerinde, Rönesans ve Aydınlanma’nın çizdiği Ortaçağlar imajının aksine, dönemin antikiteyle süreklilik içinde kendine özgü bir dinamizme sahip olduğu düşüncesi, Fried’i çok büyük genellemeler yapmaya sürüklemektedir. “Ayrıştırma, sistematizasyon, mantıksal sınıflandırma ve doğru soru sorma” (s. 60) Batı’daki bilimsel çabanın temel kavramları olarak değerlendiriliyor. Bilimsel bilgi metodolojisinde evrensel niteliğe sahip olan bu kavramların Batı ile özdeşleştirilmesi ise, Fried’in metninin Avrupa merkezci bir düşünce tarihi perspektifine sahip olduğunun bir kanıtıdır. Bununla birlikte, Fried’e Avrupa merkezci yaftasını yapıştırarak kolaycılığa kaçmak gibi bir niyet içinde de olunmaması gerekir. Eğer takriben 1000 yılı kapsayan bir dönem hakkında, geleneksel anlatı dışında, problematiğe dayalı bir eser yazılıyorsa, bir tarihçi olarak böyle hatalara düşülmesi her zaman mümkündür. Zaten Fried’in kendisi de eserin giriş kısmında bu sorunun farkında olmalı ki, kitabı kurgularken seçmecici bir yaklaşımda bulunmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Modern akılcılığın temellerini Ortaçağlar’da bulmaya çalışan Fried, Avrupalıların Yüksek Ortaçağlar’da Aristoteles’in metinleriyle tanışmalarının deneysel bilgiye dayanan rasyo-nel bir topluma doğru ilerleyişte kilit noktada olduğunu vurgulamaktadır. Burada sorunlu olarak görünen nokta ise, Pater Abelard gibi Skolastik düşüncenin kurucu figürlerinin, Aristoteles’e referansla, diyalektik yöntemi Hristiyan inancın rasyo-nel açıklamasında kullanmalarını, sanki diyalektik Yüksek Ortaçağlar’a özgü bir düşünce yöntemiymiş gibi sunmasıdır (ss. 206-207). Oysa çok iyi bilindiği üzere, Antikite’den beri bir düşünce yöntemi olarak kullanılan diyalektik, ne Erken Ortaçağ Avrupa’sında, ne de İslam dünyasında bir kenara itilmiş bir yöntemdi. Sadece Karolenj dönemi-nin Alcuin gibi düşünürlerinin eserlerine bakmak bile, Fried’in yanıldığını görebilmek için yeterli.

Siyaset düşüncesi ve hukuk gibi konuları da gündemine alan Fried, en-telektüel tarih konusundaki yaklaşımını bu alanlarda da devam ettiriyor. Ortaçağ Avrupa toplumunun, değişen toplumun ihtiyaçlarını karşılayabi-

lecek siyaset teorilerine ihtiyaç duyduğunu belirten Fried, Aristoteles'in *Politika* isimli eserinin XIII. yüzyılda yapılan tercümesinin Ortaçağ siyaset düşüncesini temelden dönüştürmeye yettiğini ve siyasetname literatürünün de, yöneticilere nasıl davranmaları gerektiğini öğütlemekten ziyade, "sistematik biçimde" siyasal bir organizasyonun ortaya çıkışı ve kökeni üzerine tartışmaya yoğunlaştığını iddia ederek, modern devlet kuramının, bu tartışmaların etkisiyle oluştuğunu iddia etmektedir (s. 292). Fried, belki Aristoteles'in Batı siyasetname literatürüne yeni bir bakış açısı kazandırdığında haklı olabilir, fakat geleneksel siyasetname yazma tarzı Geç Ortaçağlar'da kati surette değerini kaybetmemişti. Thomas Hoccleve'den Christine de Pisan'a kadar, bu konuda eser kaleme alanlar yöneticinin ahlaki olarak eğitilmesi sorununu tıpkı Şarlman dönemindekiler kadar önemsemişlerdi. Geleneksel siyasetname eserlerinin gözden kaybolması için XVIII. yüzyılın sonlarını beklemek gerekecekti.

Fried'in eserinde siyasi tarih, din ve kültür tarihiyle kıyas edildiğinde, hemen hemen düşünce tarihi kadar yer tutmaktadır. Alman bir tarihçi olarak ve Alman okuyucuyu göz önünde bulundurarak eserini kaleme almış olması, Fried'in siyasal tarih anlatısında belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır. Hohenstaufen Hanedanı imparatorlarının İtalya'yı elde tutma politikasının Alman milli birliğini ve Avrupa'da barışın tesis edilmesini imkânsızlaştırdığını gösteren Fried, Alman tarihinin Ortaçağ'daki gelişim sürecini çok başarılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kitapta, Fransız tarihi de epey bir yer tutmasına karşın, İngiliz tarihi oldukça geri konumda kalmaktadır. Geç Ortaçağ Avrupa tarihi için belirleyici bir süreç olan İngiliz-Fransız rekabeti ve bunun neticesinde 1337-1453 yılları arasında süregiden *Yüzyıl Savaşları* büyük oranda es geçilmiş. Onun yerine ise Kutsal Roma İmparatoru ve Bohemya Kralı IV. Karl'ın Avrupa tarihinde belirleyici bir lider olduğunun ispatlanmaya çalışıldığı uzun bir bölüm mevcut (ss. 407-39). Oysa Karl, ne Batı Avrupa'nın ne de Almanların hassas noktası olan *Osteuropa*'nın kaderini belirleyecek düzeyde değişimler gerçekleştirebilmiş bir lider olabilmişti. Bu anlamda, tarihi Alman perspektifinden yazması ve Geç Ortaçağ Avrupası hakkında, daha önceki dönemlere kıyasla bilgi ve analiz eksikliği bulunması, Fried'in eserinin en büyük kusurlarından biri. Geç Ortaçağ hakkında Hollandalı tarihçi Johan Huizinga'nın 1919'da yayımlanan *Herfstij der Middeleeuwen* (Ortaçağın Günbatımı) başlıklı eserinden beri sıklıkla dillendirilen Geç Ortaçağ'ın kötümser bir çöküş dönemi olduğu algısı, Fried'in kitabına da hâkim olmuş görünüyor. Fried, Moğol istilası döneminde Batılıların, Müslümanların aksine, Moğolları tanımaya çalıştıklarını, onlarla kültürel ve ticari ilişkilerini geliştirmek istediklerinin altını çizerek, onların dünyayı tanıma ve global bir perspektife sahip olma arzusunda olduklarını öne sürmektedir (ss. 284-85). Avrupalı-

ların Ortaçağlar'da "akıl kültürü" oluşturdıkları argümanına meşru zemin hazırlamak için çabalayan Fried, İslam topraklarının Moğol İstilasası ile talan edildiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Modern dönem Ortaçağ tarih yazıcılığında yaygın olduğu gibi, Fried, Müslümanlara "kültürel taşıyıcılık" rolünü biçmekte ve Avrupa merkeziliğin kalıplarını aşmakta zorlanmaktadır. Fried'in eseri bir argüman etrafında sistemli analiz, akıcı üslup ve önemli ayrıntıların titiz bir tarihçilikle dile getirilmesiyle, modern dönem Ortaçağ Avrupa tarihçiliğine büyük katkı sunmaktadır. Kitabının sonuç bölümünde, Kant'ın, Ortaçağ'ı akılcılık temelinde eleştirmesine ve Aydınlanma'nın olumsuz Ortaçağ imajına karşı çok iyi bir özet sunan Fried, akılcılığı bir Ortaçağ yöntemi olarak görerek, Immanuel Kant ve Jürgen Habermas'ın çok ötesinde bir tarihsel-rasyonel toplum düşüncesine yönelmektedir. Fried, bütün kusurlarına rağmen, Alman ve Avrupa tarih yazıcılığında değerli bir düşünsel çabayı temsil etmektedir.

Emine Sonnur Özcan. *İslam Tarih Yazımında Gerçeklik ve El-Mes'ûdî (Al-Mas'udi and the Issue of Reliability and Authenticity in Islamic Historiography)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014. 287 pages.

Ayşegül Çimen

Istanbul Şehir University, Graduate School of Humanities and Social Sciences
aysegulcimen@std.sehir.edu.tr

Emine Sonnur Özcan explores Abu al-Hasan al-Mas'udi's (d. 957 CE) criteria for the reliability of historical information, and the similarities and differences between his ideas on this topic and those of his contemporary historians.

The book, whose organization, sources, and methodology are meticulous, consists of an introduction and four chapters. In the introduction, Özcan deals with the perception of the past or the sense of history of Arab society in the pre-Islamic period. As regards the purposes of the book, understanding perceptions of the past and different ways of transferring